

ה' של ספינה

אוצרות הדף היומי

הרב יוסף חיים אוהב ציון

בברכת המזון, הנה בפירוש הברטנורא כתב: שהחליצנו היינו זרזנו והחליצנו כח, כמו נחלץ חושים (במדבר לב). פירוש אחר הצילנו ומלטנו, כמו חלצני ה' מאדם רע (תהלים קמ).

וברד"ק (ישעיהו ח, יא) על הפסוק "ועצמותיך יחליץ" ביאר וז"ל: "יחליץ היינו ידשן, על דרך ושמועה טובה תדשן עצם, וזכר העצמות לפי שהם מוסדות הגוף, וכענין זה אמרו רבותינו ז"ל העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה אומר החליצנו ה' א-להינו, כלומר השביענו ודשנו במצותיך, או פירוש הניחנו כי כן פירשוהו לשון מנוחה".

וטעם שאומרים ומזכירים תוספת ברכה זו דווקא בשבת, ביאר התפארת ישראל על משנתנו: (בועז אות ד) וז"ל: "מדנותן לישראל לעבודת ה' ולעסוק בתורתו, כמו שכתוב שבת הוא לה'. אלה מועדי ה', והתורה היא נשק שלנו במלחמת ה', כמו שכתוב וחרב פיפיות בידם, כי על ידי עסק בתורה יוכבש היצר כמו שאמרו חז"ל אם אבן הוא נמוח (סוכה נב:) וגם בחרב הזה נלחם ונרוויח גם כל הצלחת הארציי, לכן נתפלל שהקב"ה יריק חניכיו ביום זה ויחזיקנו לעבודתו יתברך. ולאידך פירושא נתפלל להקב"ה שיצילנו ביום זה בפרטות שלא נצטרך לחלל שבת ויו"ט. או נראה לי על פי מה שאמרו חז"ל (בבא מציעא עז.) דבני מחוזא דעבידא דעבדו, כיון דלא עבדי חלשי, לכן נתפלל שיצילנו ה' מחולשא ויחזקנו ביום המנוחה. וזהו לפי עניות דעתי מה שאמרו חז"ל (יבמות קב:) ועצמותיך יחליץ, זו מעולה שבברכות. רצונם לומר מדנכלל בה השפעת טובה וחזק, והצלה מחולשה ורע. ובני הרב המאור הגדול מוה' ברוך יצחק שליט"א עוררני לזה".

מתי ניתן לאכול את העירוב חצרות

הגאון מטשעבין בספרו שו"ת דובב מישרים (סימן קלח), מביא את דברי מהר"ל בהלכות עירובי חצרות, ששאלו את מהר"י סגל מתי יש לאכול פת העירוב, והשיב דהוא לוקחו לשבת ללחם משנה, אבל מי שרוצה יכול גם לאכול בליל שבת, כיון דקנה העירוב בין השמשות יכול אחר כך לאכול אפילו בליל שבת. ושאל אותו שאר בשרו, רבי משה יפה ז"ל, דלקמן (עח:). משמע דבעינן שיהיה ראוי לכל היום שיהיה העירוב.

והשיב לו המהר"ל דצריך שיהיה העירוב ראוי לאכילה כל היום, אבל ודאי אי נטלו ואכלו לאחר בין השמשות עדיין העירוב הוא עירוב דהרי בין השמשות קנה שביטה. וראיה ממשנתנו דאחר שהחשיך בראשון נוטלו ובא לו ואין מניח שם העירוב כל היום הראשון (ואין לחלק ולומר דבעירובי תחומין יכול לנטלו אחר בין השמשות דעיקר הוא קנין השביטה בין השמשות, ורק לענין עירובי חצרות, דבעינן שיהיו ב' החצרות ופתח ביניהם, ע"כ צריך שיהיה ראוי לאכילה כל היום, דכל הספרים פסקו דעירובי תחומין ועירובי חצרות דיניהם שוים).

וכן פסק הגאון מטשעבין לדינא, דבעינן שיהיה ראוי לאכילה כל היום, אבל אם נטלו אחר בין השמשות ואכלו שפיר הוה עירוב. ולמד מכך דין מעניין, שבערב פסח שחל בשבת אי אפשר לערב בפת של חמץ, מאחר שאינו ראוי לאכילה כל היום.

לה. "הרי זה חמר גמל"

מתי יש איסור כלאים בהנהגת גמל וחמור

ברש"י פירש: "נמצא זה מושכו כאן לילך וזה מושכו לכאן, כאדם המנהיג חמור וגמל שהחמור הולך לפניו וזה מנהיגו והגמל הוא מושך וצריך לפנות לפניו ולאחריו". וכן איתא בבא מציעא (ח:) דחמור דרכו בהנהגה וגמל דרכו במשיכה.

וראיתי בספר כל החיים לרבנו חיים פלאגי (מערכת מ אות נד) שכתב: "משל ודמיון אומר התנא במשנה, הגם שלפי האמת הוא דבר שאסור להיות כן, כדתנן בעירובין הרי זה חמר גמל, ופירש"י כאדם המנהיג חמור וגמל שהחמור הולך לפניו וזה מנהיגו, והגמל הוא מושך וצריך לפנות לפניו ולאחריו. והרי קיימא לן דאסור למשוך חמור עם גמל ע"ש". ובספר מגדים חדשים כאן העיר על דברי מהר"ח פלאגי וז"ל: ולעניות דעתי דבריו צריכים ביאור, דהנה מה שהקשה מהא שאסור למשוך חמור עם גמל, נראה דכוונתו להקשות ממה דאסור אפילו להנהיגם ביחד בלבד, כדאיתא בשו"ע יו"ד (סימן רצז סעיף יא). דאילו מושך היינו שמושכין משא או עגלה ביחד, וכאן לא איירינן ממושך. אמנם גם ממנהיג לא קשה, לפי מה שכתב הט"ז שם (סק"ה) דמ"ש המנהיג בכלאים לוקה, היינו שעושים שום מלאכה או משא ביחד, ואפילו רק משא החבל בלבד. מה שאין כן כאן שאין נושאים שום משא ביחד. והנה אף להשיטות דבהנהגה לבד בלי שום מלאכה אסור משום כלאים, נראה דבנידון דנן שאין הולכין ביחד בכלל אלא אחד מלפניו ואחד מלאחריו, נראה לכאורה שאין שום איסור כלאים בזה".

מ: "מהו לומר זמן בראש השנה וביום הכפורים"

תשובה זמנה כל השנה

המהרש"א בסוף מגילה (לב), ביאר על מה שאמרו שמשו תיקן שיהיו שואלין ודורשינן בענינו של יום, הלכות חג בחג, וכתב: "והא דנקט בבביתא שלש רגלים פסח ועצרת וחג, ולא נקט נמי ראש השנה ויום הכיפורים דכתיבי גם כן בזו הפרשה, י"ל דלא תיקן משה בשאר מצוות משום דלא אתיין מזמן לזמן, והכי נמי ראש השנה ויום הכיפורים לא מקרו מזמן לזמן דיש לאדם ליתן לבו לתשובה בכל השנה כמו בר"ה ויוה"כ. מה שאין כן בשלש

למ. רבי דוסא בן הרבינס אומר, העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה אומר החליצנו ה' אלוקינו את יום ראש החדש הזה"

פירוש המילה והחליצנו ביאור תיבות 'רצה והחליצנו' שאומרים בשבת

לה. "ביצד יעשה מוליכו בראשון ומחשיך עליו ונוטלו ובא לו"

"זמן אומרו אפילו בשוק" (מ:)

נזכר ביום טוב לפני קידוש שלא ברך שהחיינו על בגד חדש, יברך מיד או ימתין לקידוש

בחשוקי חמד בסוגייתנו דן באדם קנה חליפה חדשה לכבוד ראש השנה, ולבשה בליל ר"ה, והנה בחזרתו בליל ראש השנה מבית הכנסת לביתו, נזכר שעדיין לא ברך שהחיינו על החליפה, ונשאלת השאלה האם יברך במקום ברכת 'שהחיינו' על החליפה, או שמכיוון שבעוד זמן קצר עתיד לברך 'שהחיינו' בקידוש ימתין לקידוש ויכוון גם על החליפה שלא להרבות בברכות שלא לצורך?

ובתשובתו, רצה בתחילה לדמות זאת לאדם שנולדו לו תאומות, שכתב שם לעיל, שיברך 'שהחיינו' על כל אחת, מכיוון שכשנולדה הראשונה עדיין לא נתחייב בברכה על השנייה ואם כן הוא הדין לגבי החליפה. אך דחה זאת שיש לחלק שבתאומות מיד כשרואה את בתו הראשונה מתחייב בברכה, ולגבי השנייה כל זמן שעדיין לא נולדה ולא ראה אותה, לא נתחייב בברכה. אבל בענייננו כבר חייב בשתי הברכות, כמבואר בעירובין (מ:), שזמן אומרו אפילו בשוק, אם כן מיד כשנכנס יום טוב נתחייב באמירת שהחיינו, אלא שחז"ל תקנו לאומרה על הכוס. ואולי כיון שתקנו לאומרה על הכוס, כל זמן שלא בירך על הכוס, לא נקרא שנתחייב בברכתה.

אך בהמשך הביא סברא אחרת שאפילו אם נזכר בשעת אמירת הקידוש שלא בירך שהחיינו על החליפה, לא יכוון להוציא את החליפה בשהחיינו שבקידוש, אלא ימתין עד לאחר הקידוש ויברך פעם שניה על החליפה. וזאת על פי מה שכתב בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן כו) שיש להסתפק אם מברך ברכת שהחיינו על מצוה ועל בגד חדש בברכה אחת לפטור שניהם, אם מחשב כדבר אחד כיון שנוסח הברכה שווה, ובשניהם מברך שהחיינו ה' לזמן הזה, או נימא שברכת שהחיינו על קיום המצווה, היא ברכה שאין בה הנאת הגוף, אלא הנאת הנשמה, ועל בגד חדש מברך על הנאת הגוף, והרי זה כשני דברים. ואינו דומה למבואר בסימן ת"ר שמברך שהחיינו על יום טוב שני של ראש השנה, וילביש בגד חדש או יין חדש, כדי לצאת ידי כל השיטות, שאני התם שעושה כן משום ספק ולא מחזי כמשא, אבל בשאפשר לברך על כל אחד בנפרד, ואין נדנדו חשש ברכה שאינה צריכה בכל אחד מהם, וסיים שם שהם שני עניינים ולא יכוון להוציא בקידוש את הבגד, כיון שיש בזה משום מצות חבילות חבילות.

וציין שכן כתב בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן כ) שמי שמקדש בליל א' של ראש השנה ומברך שהחיינו, אין נכון שיביא את הפירות החדשים שיש לו בתוך ביתו ולהניחם על שלחנו כדי לפטורם בברכת שהחיינו שאומר בשעת קידוש, ולא חשיב בכך כגורם ברכה שאינה צריכה, כיון שהם שני דברים מחולקים ואין זמנו של זה כשל זה, דהזמן של קידוש קאי על הזמן של יום טוב, ואילו הזמן שמברך על פרי או בגד חדש לא קשור כלל עם יום טוב אלא הווה ליה לגמרי מילתא אחרית, רק דין הוא שאם הוא כן רוצה לכוללם יחד ולפטורם בברכה אחת שהוא יכול שפיר לעשות כן ולברך שהחיינו בקידוש, וגם לפטור בכך את שהחיינו שצריך לברך על בגדו, או על הכלים החדשים שקנה לעצמו, וכמו שאנו עושים בליל ב' דר"ה.

ויש להביא ראיה לכך, מהנהגת המהרש"ל (הובא בבאר היטב סימן תרע"ג ס"ק יג) שהיה קונה מנורה חדשה לחנוכה, והיה מדליק בה רק מהיום השני, והיה מצמיד את ברכת שהחיינו לשתי הברכות 'להדליק' ו'שעשה נסים'. דהיינו שלא רצה לכלול בברכה אחת של שהחיינו ביום הראשון גם את הכלי חדש, ולכן המתין עם הברכה עד היום השני.

ומסיים החשוקי חמד: "אולם מו"ח הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, אמר שיתכן שהנהגת המהרש"ל הייתה, שהרי ידועה קושית הבית יוסף למה מדליקים נר שמונה ימים, והרי הגם היה רק שבעה ימים, ואחד התירושים היא, שביום הראשון מדליקים את הנרות מחמת הגם של הניצחון במלחמה, ויום השני מתחילים להדליק על הגם של השמן, ולכן היה המהרש"ל מקפיד לקנות מנורה חדשה ביום השני, ומברך אז שהחיינו".

רגלים דמצוותן בזמנן בענייננו של יום. ומהאי טעמא נמי מספקא לן בפרק בכל מערבין אם אומרים זמן בראש השנה דלא מיקרי שפיר מזמן לזמן, אלא שלש רגלים דכתיב בהו מצות ראייה ושמחת חגיגה".

ולכאורה יש להבין מה שכתב שראש השנה ויום הכיפורים לא נחשבים מזמן לזמן, הרי בסוגיין מבואר להיפך דאמרו כיון דמזמן לזמן אתי, והספק הוא רק משום דלא מיקרו רגלים. ועוד דברכת הזמן ברגלים אינו על המצוות שיש בהן, כמו שנראה מדברי המהרש"א, אלא על הרגל עצמו על המקרא קודש, ובזה לכאורה אין נפקא מינה בין ראש השנה ויום הכיפורים לשלושת הרגלים.

מא:

"לא הפסידו את מקומם"

איך מעשה שבת בדבר שלא נעשה איסור בעצמותו

כתבו התוס': "ולא דמי למבשל בשבת במזיד שלא יאכל, דהתם הוי איסור דאורייתא". מרן רבינו זי"ע במאור ישראל כאן כתב: "משמע שאילו הוציאום חוץ ל"ב מיל דהוי דאורייתא לרמב"ם וסיעתו, נאסרו, אלא שלדברי מהרל"ח (סי' כח) שבכלים ובהמה לא שייך איסור תחומין מהתורה, י"ל שכאן שלא נעשה האיסור בהם מהתורה רק לזה שיצא עמהם, ולכן לא נאסרו. ומכל מקום קשה לדברי התוס' מדתנן (ביצה יז:), המעשר בשבת והמטביל כליו בשבת במזיד לא יאכל ולא ישתמש בהן, והתם הוי איסור דרבנן בעלמא. וכן הקשה המג"א (סי' תד ס"ק יד). ובעל כורחך צריכים לחלק כמו שכתב בספר המאורות ביצה (עמוד רכ) ובמאירי ביצה (עמוד קמו) ובספר הבתים ח"ב (עמוד שלו), דשאני היכא שלא נעשה האיסור בגופם, ואילו היה שם בהיתר היה יכול לאוכלם".

ובשו"ת יביע אומר (חלק י אורח חיים סימן כה), נשאל מרן מחייל צה"ל דתי, לגבי תבשיל שנתבשל כל צרכו מערב שבת והונח על הפלאטה של שבת, והובא על ידי הסעה ברכב צבאי בשבת מן הבסיס אל השדה שבו שבת החייל, האם מותר לחייל לאכול מן התבשיל בשבת, או מכיוון שנעשית בו מלאכה של חילול שבת אסור לאכול ממנו בשבת. והשיב להקל על פי דברי הראשונים הנ"ל שכל שלא עשה בגוף הדבר אינו אסור משום מעשה שבת.